

Olipa kerran erään niityn kupeessa

Aloitetaan tarina lokakuun yhdenkymmenen päivästä vuonna 1714. Silloin Ylikannuksen kappelin Hannin kylään ilmestyy kasakkapartio, joka kiduttaa ja tappaa 46-vuotiaan Matti Tuomaanpoika Hannin. Mitä Matti Tuomaanpoika on tehnyt saadakseen moisen kohtalon? Saman virheen kuin aivan lokakuun alussa ”*kurjasti kiduttaen tapettu*” yliviirteeläinen Iisakki Luomala, 24-vuotias Erkki Erkinpoika Roikola, 50-vuotias ”*metsään raahattu ja siellä surmattu*” Liisa Matintytär Roikola sekä kymmenet muut viattomat – he osuvat epäonneeseen Pohjanmaata partioivien venäläisjoukkojen tielle. Eletään isovihan aikaa.

Matti Tuomaanpojasta piti tulla tarinamme päähenkilö, mutta nyt hänet on jo ensiriveillä otettu hengiltä, kuinka tarina enää voi jatkua? Kyllä voi, uskokaa pois, jatketaan fiktion ja faktojen avulla eteenpäin.

Ehkä Hannin kylän asukkaat toivoivat viimeiseen asti, että kylän syrjäinen sijainti lähes tiettömän taipaleen takana pelastaisi heidät viholliselta. Että he voisivat jatkaa rauhan joskus palattua entistä elämäänsä, hoitaa karjaansa ja polttaa tervaa niin kuin aikaisempi polvi jo ennen heitä on tehnyt. Hannin kylää ympäröi sankka tervasmetsä, josta on saatu valutettua niin monia hyviä tienestejä tarjoavia tervatynnyreitä, että isännät ovat menestyksestään innostuneina rustanneet tien kulkemaan metsän läpi kohti rannikon lähintä tervamakasiinia.

Tätä tervareittiäkö pitkin venäläiset kylään hyökkäävät? Kenties, vaan eivät tiedä ratsastavansa saaliinsa ohi. Sillä tämän tien lähistölle, erään niityn varteen Matti Tuomaanpoika on käynyt, ajat kun ovat mitä ovat, piilottamassa perheensä rahavarat. Hän on kätkenyt kahteen nahkapussiin pakkaamansa aarteet huolella venäläisiltä piiloon. Pussi 18-vuotiaalle esikoispoika Iisakille ja toinen 15-vuotiaalle Matille. On Matti Tuomaanpojalla vaimonsa Susanna Pekantytären kanssa toki muitakin lapsia, mutta osan on jo kuolema korjannut ja hyvin huolestuttavalta näyttää isän silmään nuorimmaistenkin elo. Jos saisi edes nämä kaksi vanhinta ja vankinta pidettyä elämän syrjässä kiinni, niin mikäpä hätä Susannalla ja Matti Tuomaanpojalla olisi tulevan vanhuutensa päivinä.

Toiveet syrjäisen asuinsijan suomasta suojasta saa unohtaa, sillä nyt vainolaiset ovat pihalla. Matti Tuomaanpoika muistuttaa Susannaa, kädet laskettuina vaimon itkusta vapiseville

olkapäille, pysymään sisällä tuvassa, vaikka mikä olisi. Iisakkia isä vannottaa vielä viimeisen kerran pitämään äidistään, veljestään ja muista sisaruksistaan huolen, jos hänelle pahoin kävisi ja astuu ulos kartanolle.

Venäläisillä on liian kiire huomatakseen talon isäntää. Ratsailta laskeutuneet kasakat ovat levittäytyneet kuin rottalauma pihaa ympäröiviin rakennuksiin. Osa on luikahtanut navettaan, toiset aittoihin, näkyypä joku kaivelevan keittokodan tulisijaa miekallaan. Matti Tuomaanpoika katselee hävitystä, kuuntelee säikähtäneiden elukoiden ääniä ja valloilleen ryöstäytyneen lauman vierasta mongerrusta kumman tyynenä, kuin ulkopuolisena. Nämäkö ovat niitä väkivaltaisia varkaita, räakkääjiä ja ihmisryöstäjiä, joista on kulkeutunut kauhistuneita puheita Hannille asti? Nämäkö ovat niitä kurjia vihollisia, jotka ovat syyllistyneet hirvittäviin tekoihin, kokonaisten perhekuntien elävältä polttamisiin, vaimoväen ja varsinkin lasta odottavien naisten ruokottomaan kohteluun? Nämä niitä ovat, kyllähän Matti Tuomaanpoika sen nyt näkee. Hänen kartanollaan elämöi lauma, joka on kuin heinäkuun halla, joka voi yhtenä ainoana yönä tuhota vuoden sadon ja on aamulla jo jossain muualla. Ja kun koko ajan ratsailla pysytellyt joukon johtaja vihdoinkin huomaa talon isännän, Matti Tuomaanpoika tuntee ympärillään sen hyisen pohjoisen tuulen, mikä aina tulee ennen hallaa, ja mille ihminen ei voi mitään.

Tuon lähes 300 sataa vuotta sitten tapahtuneen murhenäytelmän tuloksena, kappelikuntaan urheasti tehtäviään hoitamaan jäänyt pitäjänapulainen, Johan Agrillander sai kirjoittaa kirkonkirjaan Matti Tuomaanpoika Hannin kohdalle ”*viholliset kiduttivat ja tappoivat*”. Agrillander toimitti Matti Tuomaanpojan hautauksen seuraavan vuoden keväällä, kun olot olivat rauhoittuneet.

Herran vuonna 2004 Matti Matinpojan sukututkija-jälkeläinen tuo erään mielenkiintoisen tapahtuman jälkeen päivänvaloon Lohtajan talvikäräjien pöytäkirjan vuodelta 1725. Tarinan tässä vaiheessa ei kerta kaikkiaan voi paljastaa mikä mielenkiintoinen tapahtuma oli kyseessä, joten jatkakaamme.

Asiakirja johdattaa meidät takaisin vuoden 1714 tapahtumiin. Ruotsinkielinen pöytäkirja kertoo, että Matti Matinpoika ”*oli oleskellut Venäjällä*” ja on saanut kotiin palattuaan kuulla veljensä löytäneen isän kätkemät rahat sekä hopeavyön niityn reunasta. Veli, Iisakki Matinpoika, myöntää näin tapahtuneen, mutta tähdentää oikeudelle löytäneensä isänsä kätköpaikasta paljon vähemmän kuin oli olettanut löytävänsä.

Pöytäkirja oli uutispommi Matti Tuomaanpojan jälkipolville! Suvun sisäinen muistitieto oli jossain kohden lähes 300 vuoden taipaleella katkennut ja nyt katkoksen paikkavärkiksi tarjoihtiin tuollaista paukkua. ”Mitä, onko meidän suvulla aarre”, ihmeteltiin sukulaistaloissa ympäri Suomen.

Käräjöpöytäkirjan maininta Matti Matinpojan ”*oleskelusta*” Venäjällä, eli suomeksi sanottuna ryssän vankina, oli heille aivan uusi sivu isovihan julmuuksien kirjassa. Pöytäkirja avasi uuden luvun myös Matin Venäjältä paluun jälkeiseen elämään. Suvun sukututkijoiden toimesta tiedettiin nuoremman veljen lähteneen lapsuudenkodistaan pois, mutta vasta asiakirjasta lähtösyiksi selvisi Matin katkeruus varkaaksi uskomaansa isoveljeen.

Joissakin tarinoissa on jokin opetus, toisissa piilee yllätys. Me suosimme jälkimmäistä. Tämän tarinan yllätys ja mielenkiintoinen tapahtuma oli, että kesällä 2003 Matti Tuomaanpojan aarre todellakin löytyi! Ihan koko aarre ei löytynyt, vaan vain toinen isä-Matin kätkemistä arvokkaista pussillisista, mutta silti!

Aarteen löytäjälle, lähipaikkakuntalaiselle malminetsijälle, ”*eräs tietty paikka erään niityn kupeessa*” oli entuudestaan tuttu. Hän oli aikaisemmin löytänyt samaisesta yhä Hannin suvun, nykyään Isohannin, omistamasta metsiköstä kultamalmia sisältäneen kivilohkareen. Edellisen käynnin jälkeen metsä oli kaadettu ja sen jälkeen äestetty. Äestys oli paljastanut etsijälle uusia mielenkiintoisia kiviä tutkittavaksi. Ja kappas vain, amatöörin silmään aivan tavalliselta näyttävän pienen kivilohkareen päältä, ohuen karikepiteen alta, rutinoituneen etsijän tarkka silmä havaitsi kasan rahoja, nahkapussin palasia ja rikkoutuneet käädyt.

Museoviraston paikalle lähettämä Kokkolan K.H. Renlundin museon tutkija löysi seuraavana sateisena päivänä lisää kolikkoja ja ketjun osia. Kahden ja neljän markan Kaarle XI:n ja Kaarle XII:n aikaisia kolikkoja löytyi kaikkiaan 64 kappaletta. Käädyt, jotka osoittautuivat myöhemmin 1600-luvun alun renessanssivyön puolikkaaksi, oli niin ainutlaatuinen löytö Suomessa, että Museovirasto pyysi aarteenlöytäjää pitämään löytönsä salassa vuoden ajan. Voimme uskoa, että top-secret -alueeksi muuttunut aarrepaikka tutkittiin huolella ja jokainen kullatusta hopeavyöstä irronnut laatta ja vyön koristeeksi käytetty hiottu lasinpala kerättiin visusti talteen.

Osan aarrekätkön rahoista lunasti K.H. Renlundin museo ja loput jäi löytäjälle. Kulttuurihistoriallisesti arvokkaan hopeavyön puolikkaan sijoituspaikka ratkesi Museoviraston ja Isohanni -suvun hedelmällisten keskustelujen jälkeen lopulta niin onnellisesti, että vyö tulee kuin tuleekin saamaan kodin löytöpaikkaansa lähimpänä olevasta Kokkolan museosta.

Kesken viraston ja suvun neuvottelujen eräs Isohannin oman perinnetyöryhmän jäsen, kutsutaan häntä vaikka Maijaksi, toi aarreprosessissa syntyneen ajatuksensa julki: Mitä jos teetettäisiin korusarja aarrekätkön hopeavyön pohjalta? Turkulaisen mestarin Hartvig Wellighin valmistama vyö oli ihastuttanut toisen kädentaitajan, käsityönopeettajana toimineen Maijan ikihyväksi.

Kun Museovirasto myönsi luvan korusarjan valmistamiseen, pääsi Isohannin perinnetyöryhmä vauhtiin. Vuosi sitten maaliskuussa Lahden Ammattikorkeakoulun Muotoiluinstituuttista lähetettiin Keski-Pohjanmaalle tarjous Hanni -korun suunnittelusta ja protomallista. Nyt korusarjan mallikappaleet ovat Maijan kotona muun suvun ihasteltavina. Sarjaan kuuluvat kaulakääty, korva- ja rintakorut sekä kalvosinnapit ja solmioneula on valmistettu hopeasta ja kullasta.

Maijan ja muiden sukulaisten ajatuksena on muistaa juhlapäivää viettävää läheistään Hanni -korulla. Kaunis koru ja satumainen tarina tekevät lahjansaajan päivästä varmasti ikimuistoisen. Koru tarinoineen tarjoaa myös takuuarman aiheen kahvipöytäkeskusteluihin. Keskusteluissa liikuttaneen tarinamme maisemassa, mutta todennäköisesti loikataan ainakin yhden uuden kysymyksen pariin: Mitä kummaa tapahtui Matti Tuomaanpojan toiselle aarrepussille?

tarinan muistiin kirjoitti Antti ja Viljami Isohannin perinnetyöryhmän puolesta

Eeva Vihanta